

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ 2016

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο

A1. Με ανάλογο τρόπο (γίνονται) και οι οικοδόμοι και όλοι οι υπόλοιποι· δηλαδή χτίζοντας οικοδομήματα με σωστό τρόπο θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, χτίζοντας όμως με κακό τρόπο θα γίνουν κακοί. Διότι, αν δεν ήταν έτσι τα πράγματα, καθόλου δε θα χρειαζόταν ο δάσκαλος, αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί από τη γέννησή τους. Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές· δηλαδή κάνοντας όσα συμβαίνουν στις σχέσεις μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι και άλλοι άδικοι, κάνοντας όμως όσα εμπεριέχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και συνηθίζοντας να αισθανόμαστε φόβο ή θάρρος γινόμαστε άλλοι ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Το ίδιο συμβαίνει και σε σχέση με τις επιθυμίες και την οργή· άλλοι δηλαδή γίνονται σώφρονες και πράοι, ενώ άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, οι πρώτοι με το να συμπεριφέρονται μ' αυτόν τον τρόπο σ' αυτά και οι δεύτεροι με εκείνο τον τρόπο. Και με έναν λόγο τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται από όμοιες ενέργειες. Γι' αυτό πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας· γιατί τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται σύμφωνα με τις διαφορές αυτών.

B1. «καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης» = (σχόλιο του σχολικού βιβλίου). Ο Αριστοτέλης συνήθως κάνει διάκριση ανάμεσα στα ὀρθὰ πολιτεύματα και τις παρεκβάσεις τους, δηλαδή τις εκτροπές από αυτά. Εδώ προϋποτίθεται ὅτι ο νομοθέτης επιδιώκει σε κάθε περίπτωση το καλὸ των πολιτῶν, τον εθισμό τους στην ηθική ἀρετή· απλῶς μπορεί να μην ἔχει πάντοτε ἐπιτυχία στον στόχο του αὐτόν. Παρόμοια, σε ἄλλο χωρίο των Ηθικῶν Νικομαχείων, ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για νόμο που εἶναι κείμενος ὀρθῶς και ἔχει ἐπιτυχία, και για νόμο ἀπεσχεδιασμένον (δηλαδή προχειροφτιαγμένο), που δεν ἔχει ἐπιτυχία.

Εἶναι φανερό ὅτι στο χωρίο αὐτό που μας απασχολεῖ ο Αριστοτέλης δε μιλά για καλὰ και για κακὰ πολιτεύματα· ὅσο ἐξαρτάται από τους νομοθέτες, ὅλα τα πολιτεύματα εἶναι καλὰ, αφού ὅλων των νομοθετῶν η πρόθεση εἶναι να κάνουν τους πολίτες ἐνάρετους. Αν τελικά διαπιστώνουμε διαφορά πολιτεύματος από πολίτευμα, πρόκειται στην ουσία για διαφορά ὡς προς το βαθμὸ τελειότητας· και με το λιγότερο τέλειο πολίτευμα δεν περνάμε στην περιοχή του κακοῦ· το ἕνα βοηθάει περισσότερο τους πολίτες να ἀσκηθῶν με το σωστότερο τρόπο στα ἔργα της ἀρετῆς, ὡστε να γίνουν τελικά κάτοχοι της, το ἄλλο απλῶς ἐπιτελεῖ το ἴδιο ἔργο με λιγότερη ἐπιτυχία. Το θέμα, βέβαια, διαφορά πολιτεύματος από πολίτευμα δεν ἀνήκει ὀργανικά σε ὅ,τι συζητᾶ ο Αριστοτέλης

σε αυτό το σημείο. Δεν αντιλαμβανόμαστε όμως ότι με το παράδειγμα αυτό στην ουσία απομακρύνεται από το κύριο θέμα του και αυτό οφείλεται ακριβώς στο ότι κλείνει την αναφορά του με τα επίθετα «αγαθή», «φάυλης», τα οποία πετυχαίνουν επανασύνδεση με το συζητούμενο αντικείμενο: τοποθετημένα σ' αυτό το σημείο της φράσης που μιλούμε για διαφορά πολιτεύματος από πολίτευμα δεν πρέπει να λησμονούμε ότι στην ουσία πρόκειται για διαφορά ως προς την πρόοδο των πολιτών στον τομέα της αρετής.

«καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται»

Τα ρήματα «γίνεται – φθείρεται» μας παραπέμπουν στο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης «γένεσις – φθορά». Ο Αριστοτέλης μεταφέρει μία διαδικασία από τη φύση στο χώρο της ηθικής : γένεση -> αύξηση -> τελείωση -> παρακμή -> φθορά. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι οι ηθικές αρετές γεννιούνται και αναπτύσσονται από την επίδοση των ανθρώπων σε ηθικές και αγαθές πράξεις. Από την άλλη πλευρά οι πράξεις, όταν παραβιάζουν τους κανόνες της ηθικής, τότε καταλήγουν να φθείρουν τις αρετές. Έτσι κατά τον Αριστοτέλη κάθε μορφή ηθικής αρετής είτε γίνεται είτε φθείρεται έχει ως αφετηρία της τις ίδιες αιτίες και τα ίδια μέσα, δηλαδή τον τρόπο άσκησης και την ποιότητα του εθισμού.

«ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται».

Ἡ λέξη «ἕξεις», σχηματισμένη ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ρήματος ἔχω, σήμαινε ἀρχικὰ τὴν «κατοχή» καὶ κυρίως «τὴν προσπάθεια γιὰ κατοχή» καὶ ἀργότερα τὴν ιδιότητα ποῦ ἀπέκτησε κάποιος, ἀφοῦ ἐπανέλαβε κάτι τόσες φορές, ὥστε νὰ τοῦ ἔχει γίνῃ πια συνήθεια. Στὸ πλαίσιο τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλη ἡ λέξη χρησιμοποιήθηκε «γιὰ νὰ δηλωθεῖ ἡ μόνιμη μορφή τοῦ χαρακτήρα ἐνὸς ἀτόμου, τὰ μόνιμα στοιχεῖα τοῦ χαρακτήρα τοῦ, καλὰ ἢ κακὰ, ποῦ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἐπίμονη ἐπανάληψη ὁμοίων ἐνεργειῶν». Συμβαίνει ὁμως καὶ τὸ ἀντίστροφο: οἱ ἕξεις γίνονται ἡ πηγή τῶν ἀντίστοιχων ἐνεργειῶν καὶ ἔτσι δημιουργεῖται ἓνας κύκλος. Ἀς πάρουμε ὡς παράδειγμα τὴν ἀνδρεία: συνηθίζοντας νὰ περιφρονούμε τοὺς κινδύνους γινόμαστε ἀνδρείοι, καὶ, ἀφοῦ γίνουμε ἀνδρείοι, μπορούμε νὰ ἀντιμετωπίζουμε ἀκόμη καλύτερα αὐτὰ ποῦ προκαλοῦν φόβο. Τὸ ρῆμα γίνονται (ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται) μας οδηγεῖ στὴ θέση ὅτι οἱ ἕξεις δὲν υπάρχουν ἐκ φύσεως, ἀλλὰ εἶναι ἀποτέλεσμα κάποιων σταθερὰ ἐπαναλαμβανόμενων ἐνεργειῶν. Οἱ μετοχές ἐπίσης πράττοντες καὶ ἐθιζόμενοι ἀναφέρονται στὶς πράξεις ἐκεῖνες, μέσα ἀπὸ τὴν συστηματικὴ ἐπανάληψη τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος οδηγεῖται στὴ διαμόρφωση τῶν ἀντίστοιχων ἕξεων. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἡ χρονικὴ βαθμίδα εἶναι ὁ ἐνεστώτας, ὁ ὁποῖος δηλώνει ἐπανάληψη.

B2.

α. Ο Αριστοτέλης τόνισε τη σημασία της ηθικής πράξης για την απόκτηση της ηθικής αρετής και υπογράμμισε τη σημασία του καλού εθισμού. Για να γίνει περισσότερο κατανοητός ο φιλόσοφος παρέθεσε παραδείγματα από το χώρο των τεχνών (ανάλογα με τη σωστή ή όχι σωστή εξάσκηση γίνονται καλοί ή όχι καλοί τεχνίτες) και τώρα έρχεται στον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται οι άνθρωποι στις διάφορες περιστάσεις της καθημερινής ζωής, για να καταδείξει τη σημασία της ηθικής πράξης για την απόκτηση της ηθικής αρετής.

Ο Αριστοτέλης ολοκληρώνει το συλλογισμό του χρησιμοποιώντας το επίρρημα **οὕτω**, το οποίο εκφράζει ομοιότητα με όσα έχουν προηγηθεί και υποδηλώνει μια αναλογική διαπραγμάτευση του θέματος.

Με τον συμπερασματικό σύνδεσμο **δή** συγκεφαλαιώνει τα προηγούμενα και εισάγει ένα συμπέρασμα, τη σημασία της ηθικής πράξης και του εθισμού για την απόκτηση των ηθικών αρετών ενώ το **και** εισάγει την προσθήκη του νέου επιχειρήματος.

β. Στις διάφορες περιστάσεις της καθημερινής ζωής αποκτούμε ή όχι τις ηθικές αρετές ανάλογα με τη στάση και τη συμπεριφορά μας, όπως αυτή εκδηλώνεται στα προβλήματα και στα γεγονότα της καθημερινής ζωής. Έτσι, οι άνθρωποι

αναδεικνύονται καλοί ή κακοί ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται. Πιο συγκεκριμένα:

- ο **τρόπος συναλλαγής με τους άλλους ανθρώπους** στις μεταξύ μας σχέσεις μας καθιστά **δίκαιους ή άδικους**.
- η **συμπεριφορά που επιδεικνύουμε στις δύσκολες καταστάσεις** και ο **τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουμε επικίνδυνα πράγματα** μας καθιστά **ανδρείους ή δειλούς**
- **στο χώρο των επιθυμιών** εκείνοι που αντιστέκονται στις επιθυμίες και τις χαλιναγωγούν χαρακτηρίζονται **σώφρονες**, ενώ εκείνοι που ενδίδουν αλόγιστα και υποτάσσονται στις σωματικές ηδονές χαρακτηρίζονται **ακόλαστοι**.
- **ως προς την τάση για οργή** οι άνθρωποι χαρακτηρίζονται **πράοι**, όταν μαθαίνουν να συγκρατούν τον θυμό τους ή **οργίλοι**, όταν αντιδρούν βίαια, εκρηκτικά και παράφορα.

Δύο είναι λοιπόν οι τρόποι συμπεριφοράς στον καθένα από τους τομείς ή στην καθεμιά από τις περιπτώσεις της καθημερινής μας ζωής. Ο ένας τρόπος είναι αυτός που μας οδηγεί στις αρετές(δικαιοσύνη, ανδρεία, σωφροσύνη,) , ενώ ο άλλος στις αντίστοιχες κακίες(αδικία, δειλία, ακολασία...) Αυτή διάκριση της συμπεριφοράς σε δύο τρόπους εκφράζεται μέσα στο κείμενο:

α. με τα πολλά ζεύγη των αντιθέσεων

οἱ μὲν δίκαιοι ≠ οἱ δὲ ἄδικοι

οἱ μὲν ἀνδρεῖοι ≠ οἱ δὲ δειλοί

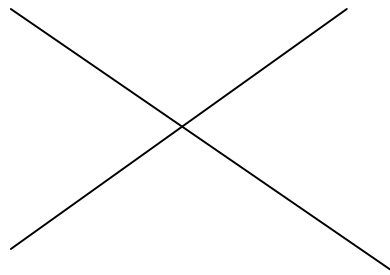
οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι ≠ οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι

οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτωςί ≠ οἱ δ' ἐκ τοῦ οὕτωςί

β. με το χιαστό σχήμα

φοβεῖσθαι

θαρρεῖν

ἀνδρεῖοι

δειλοί

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι όχι μόνο οι αρετές αλλά γενικά όλα τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας (ἔξεις), καλά και κακά διαμορφώνονται με όμοιους τρόπους συμπεριφοράς και διαμορφώνονται ανάλογα με αυτούς. Γι'αυτό πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας, ώστε να μπορέσουμε μέσα από αυτές να οδηγηθούμε στην ηθική αρετή.

B3. Βλέπε σχολ. βιβλίο, σελ.128 «Ένας τέτοιος λόγιος ... ποιητική (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα).»

B4.

γηγενής = γινόμενον, γίνεται, γίνονται, ἐγίνοντο, γινόμεθα

ἐσθλός = ἐστί, ἔσονται

μισαλλοδοξία = συναλλάγμασι

δέος = δεινοῖς, δειλοί

στρεβλός = ἀναστρέφεισθαι

Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Μου φαίνεσαι, είπα εγώ, πως αναφέρεις ικανοποιητική απόδειξη, ότι δηλαδή δεν είναι αυτή η τέχνη των λογοποιών/των ρητόρων, την οποία, αν κάποιος αποκτήσει, θα μπορεί να είναι ευτυχισμένος. Και βέβαια εγώ νόμιζα ότι εδώ κάπου θα παρουσιαστεί η επιστήμη, που από παλιά βέβαια αναζητούμε. Γιατί και οι ίδιοι οι λογοποιοί, όταν τους συναναστρέφομαι, μου φαίνονται, Κλεινία, πως είναι πάρα πολύ σοφοί και η ίδια η τέχνη τους κάπως θεϊκή και σπουδαία. Και (δεν είναι) καθόλου παράξενο αυτό· γιατί είναι μέρος της τέχνης των μάγων και λίγο κατώτερη από εκείνη. Γιατί η μεν

τέχνη των μάγων είναι να μαγεύουν τα φίδια, τα φαλάγγια (αράχνες), τους σκορπιούς και τα άλλα θηρία και αρρώστιες, ενώ η άλλη τυχαίνει να γοητεύει και να παρηγορεί (προτρέπει) τους δικαστές κι αυτούς που πηγαίνουν στην εκκλησία του δήμου και τα άλλα πλήθη.

Γ2. ἔφην = φάτε

κτησάμενος = ἐκτῶ

τις = τινῶν

εὐδαίμων = εὐδαιμον

ῥῆμα = ῥήθη

φανήσεσθαι = πεφάνθω

πάλαι = παλαίτερον

κλήσις = κήλησι

τυγχάνει = τύχοιεν

οὔσα = ἔσομέναις

Γ3α) μοι (το πρώτο του κειμένου) = δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο ρήμα δοκεῖς.

εὐδαίμων = κατηγορούμενο στο υποκείμενο τις του ρήματος εἶη.

ἦν (το δεύτερο του κειμένου) = αντικείμενο στο ρήμα ζητούμεν.

ἐκείνης = β' όρος σύγκρισης, γενική συγκριτική από το ὑποδεεστέρα.

οὔσα = κατηγορηματική μετοχή από το ρήμα τυγχάνει, που αναφέρεται στο υποκείμενο του ρήματος τυγχάνει, ή δέ .

Γ3 β) κτησάμενος = υποθετική μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο τις του ρήματος ἂν εἶη. Δευτερεύουσα πρόταση = εἰ κτήσαιτο. Λανθάνων υποθετικός λόγος και εξαρτημένος

(=απόδοση το ρήμα της δευτερεύουσας πρότασης ἂν εἶη) από αρκτικό χρόνο, που δηλώνει την απλή σκέψη του λέγοντος, στην οποία η υπόθεση δηλώνεται με εἰ + ευκτική αορίστου, στο χρόνο δηλαδή της μετοχής.